

N:o 4.

Ank. till Riksd. kansli den 23 april 1907, kl. 4 e. m.

Konstitutionsutskottets memorial, angående fullbordad granskning af de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hafva, på därom hos vederbörande gjord framställning, blifvit öfverlämnade de under tiden från och med den 15 januari 1906 till och med den 14 januari 1907 i statsrådet förda protokoll, nämligen öfver

justitiedepartementsärenden från och med den 26 januari 1906 till och med den 12 januari 1907;

justitieärenden från och med den 26 januari 1906 till och med den 31 december samma år;

utrikesdepartementsärenden från och med den 19 januari 1906 till och med den 12 januari 1907;

landtförsvarsärenden från och med den 19 januari 1906 till och med den 12 januari 1907;

sjöförsvarsärenden från och med den 19 januari 1906 till och med den 12 januari 1907;

civilärenden från och med den 19 januari 1906 till och med den 12 januari 1907;

finansärenden från och med den 19 januari 1906 till och med den 14 januari 1907;

ecklesiastikärenden från och med den 19 januari 1906 till och med den 12 januari 1907; samt

jordbruksärenden från och med den 19 januari 1906 till och med den 12 januari 1907.

Med anledning af en utaf utskottet, jämligt § 105 regeringsformen, gjord framställning hafva därjämte till utskottet öfverlämnats dels styrkt

Bih. till Riksd. Prot. 1907. 3 Saml. 4 Häft. (N:o 4).

utdrag af ett den 27 januari 1906 fördt *protokoll öfver kommandomål för flottan*, angående förklarande att viss del af den utaf chefen för kustartilleriet, generalmajoren A. F. Centervall den 8 i samma månad afgifna inspektionsrapport skulle såsom hemlig handling behandlas, dels ock handlingarna rörande ett mot generalmajoren Centervall anhängiggjort åtal för offentliggörande af hemliga handlingar.

Vid den granskning af omförmälda protokoll och handlingar, som i öfverensstämmelse med grundlagens föreskrift blifvit af utskottet företagen och nu fullbordad,

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot af statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen;

hvaremot utskottet

funnit följande, efter föredragning af dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, enligt hvad nedan nämnda protokoll utvisa, af Kungl. Maj:t afgjorda ärenden vara af beskaffenhet att böra jämlikt § 107 regeringsformen hos Riksdagen anmälas, nämligen dels det i protokollet den 2 mars 1906, n:r 27, omförmälda ärende angående undervisningsplan för realskolan m. m., dels ock det i protokollet den 11 maj 1906, n:r 26, omhandlade ärende angående undervisningsplan för gymnasiets första och andra ringar.

Till fullgörande af det öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk genom nådigt bref den 20 januari 1905 lämnade uppdrag att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till undervisningsplan för nämnda läroverk öfverlämnade öfverstyrelsen med underdånig skrivelse den 8 februari 1906, efter samråd med tillkallade sakkunnige, till Kungl. Maj:t förslag till undervisningsplan för realskolans samtliga klasser, innehållande timplan och kursplan för läroämnena samt välskrifning och teckning. Ut i sin berörda skrivelse anförde öfverstyrelsen, bland annat, att öfverstyrelsen vid utarbetande af själfva kursfördelningen i allmänhet låtit sig angeläget vara att, beträffande de fem lägre klasserna, i möjligaste mån följa de principer, som låge till grund för den genom nådiga brefvet den 13 april 1905 fastställda kursfördelning, och endast föreslå förändringar i sådana fall, där vunnen erfarenhet visat sådana vara af nöden. Blott i fråga om ämnet kristendom hade öfverstyrelsen funnit sig nödsakad vidtaga en mera

genomgående förändring. Nämda ämne hade visserligen redan länge påkallat en omläggning, men öfverstyrelsen hade, i afbidan på åtskilliga allmänna, af Riksdag och kyrkomöte påyrkade reformåtgärder i fråga om kristendomsundervisningen, icke ansett sig böra framkomma med ett mera genomgripande reformförslag, förrän realskolans undervisningsplan blefve fullständigt framlagd.

Den af öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk sålunda gjorda framställningen afvensom vissa andra till ecklesiastikdepartementet inkomna handlingar, såvidt de rörde undervisningen inom realskolan, hvilka handlingar emellertid icke äro af betydelse för bedömande af nu ifrågasvarande del af ärendet, föredrogos den 2 mars 1906 inför Kungl. Maj:t af dåvarande departementschefen, statsrådet *Berg*, som därvid tillstyrkte, att Kungl. Maj:t måtte utfärda nådig kungörelse angående undervisningsplan för realskolan af viss angifven lydelse; varande det förslag till kungörelse, hvars fastställande sålunda af föredraganden tillstyrktes, med afseende å läroämnet kristendom affattadt i öfverensstämmelse med det af öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk framställda förslaget. Departementschefens, af statsrådets öfriga ledamöter biträdda hemställan, blef ock af Kungl. Maj:t bifallen.

Den 27 april 1906 inkom vidare öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk, likaledes efter samråd med tillkallade sakkunnige, till Kungl. Maj:t med förslag till undervisningsplan för gymnasiet första och andra ringar, utarbetadt hufvudsakligen på grundvalen af det utaf senaste läroverkskommitté framlagda förslaget till timplan och kursfördelning för gymnasiet.

Öfverstyrelsens sistberörda underdåniga framställning föredrogos den 11 maj 1906 inför Kungl. Maj:t af departementschefen, statsrådet *Berg*, därvid föredraganden hemställde, att Kungl. Maj:t täcktes förordna, att undervisningen i gymnasiet första ring under läsåren 1906—1907 och 1907—1908 samt i gymnasiet andra ring under läsåret 1907—1908 skulle, i fråga om såväl timplan som kursfördelning beträffande samtliga läroämnen afvensom teckning, äga rum enligt angifven undervisningsplan. I denna hemställan förenade sig statsrådets öfriga ledamöter; och biföll Kungl. Maj:t hvad statsrådet sålunda tillstyrkt. Vidkommande läroämnet kristendom företer den fastställda undervisningsplanen ingen afvikelse från det af öfverstyrelsen Kungl. Maj:ts pröfning underställda förslaget.

Hvad som vid dessa ärendens behandling syntes utskottet anmärkningsvärdt, är föredragandens underlåtenhet att, innan öfverstyrelsens för

rikets allmänna läroverk ifrågavarande framställningar inför Kungl. Maj:t föredrogos, bereda dem, i hvad de afsåge förändrad plan för undervisningen i kristendom, på sätt § 10 regeringsformen stadgar, genom nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk. Hvilka åter de myndigheter äro, som bort sättas i tillfälle att yttra sig öfver de af öfverstyrelsen framlagda ändringsförslagen, framgår af kap. 24 § 3 kyrkolagen och § 201 i gällande läroverksstadga. I omförmälda paragraf af kyrkolagen stadgas: »Biskoparna skola ock hafva uppsikt med gymnasier och skolor så ock ungdomens upptuktelse efter skolordningen, uti hvilken ingen må egenvilligt göra någon ändring.» Denna kyrkolagens bestämmelse, som af ålder vunnit tillämpning i växlande skolordningar, har icke blifvit upphäfd. Den däri för rikets biskopar stadgade rätt och plikt att utöfva tillsyn öfver de allmänna läroverken har tvärtom vunnit uttryck äfven i nu gällande stadga för rikets allmänna läroverk den 18 februari 1905, i hvilken ofvanberörda § 201 har följande lydelse: »Eforus tillkommer att hafva uppsikt öfver de allmänna läroverken i stiftet och särskildt öfver det sätt, på hvilket kristendomsundervisningen vid dem handhafves, samt att för sådant ändamål besöka läroverken; börande han, därest brister af honom bemärkas, därom hos öfverstyrelsen göra anmälan.» Det ligger ock i sakens egen natur att i ett land med statskyrka äfven kyrkliga myndigheter böra få göra sig hörda i fråga om bestämmandet af grunderna och sättet för ungdomens religiöst sedliga fostran, och det är bekant, att den i detta fall timade uraktlåtenheten, att öfver de berörda undervisningsplanerna i kristendom från sådant håll inhämta nödiga upplysningar, haft till påföljd en allvarlig oro inom vida kretsar af landet.

Att eforalstyrelserna haft tillfälle att yttra sig öfver senaste läroverkskommittés kursplan, med hvilken kursplanen af den 13 april 1905, hvad angår kristendomsundervisningen, i allt väsentligt öfverensstämde, inverkar härvid icke, enär förutsättningarna då voro väsentligt olika de förhållanden, som genom den öfverstyrelsen gifna instruktionen sedermera inträdt. Och särskildt må i afseende på den nu ifrågavarande kursplanen för realskolan af den 2 mars 1906 bemärkas, att öfverstyrelsen, såsom den själf förklarar, funnit sig nödsakad att i fråga om ämnet kristendom vidtaga en mera genomgående förändring.

Då ifrågavarande ärenden sålunda blifvit inför Kungl. Maj:t föredragna, utan att eforalstyrelserna, hvilka det enligt gällande föreskrifter tillkommer att utöfva uppsikt öfver undervisningen vid de allmänna läroverken och särskildt öfver kristendomsundervisningen, erhållit tillfälle att yttra sig öfver de föreslagna undervisningsplanerna, i hvad de afse läroämnet kristendom, och alltså bestämmelsen i § 10 regeringsformen an-

gående regeringsärendens beredning icke blifvit iakttagen, har utskottet funnit sig böra hos Riksdagen mot föredragande departementschefen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen.

Stockholm den 22 april 1907.

På utskottets vägnar:

TH. AF CALLERHOLM.

Reservationer:

A) af herrar *af Callerholm, Centerwall, Ericsson* i Vallsta, *Beckman, Andersson* i Öhrstorp, *Moll, Ahlstrand, Sundström* och *Hammarström*, hvilka ansett de här ofvan omförmälda regeringsärenden icke vara af beskaffenhet, att de bort föranleda utskottet att därom hos Riksdagen göra anmälan jämlikt § 107 regeringsformen.

B) a) af herrar *Behm, Berlin, Sjöholm, af Ekenstam, Berg, von Mentzer, Björck, Bergström* och *Fosser*, hvilka på nedan angifna skäl ansett, att utskottet bort, i anledning af följande ärende, mot föredragande departementschefen hos Riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen.

(Protokoll öfver ecklesiastikärenden den 7 april 1906, n:o 41.)

Den 5 januari 1903 aflät Sveriges allmänna folkskollärareförenings centralstyrelse en underdånig skrifvelse till Konungen med hemställan, att sjunde upplagan af Svenska akademiens ordlista öfver svenska språket icke måtte i oförändradt skick af Kungl. Maj:t anbefallas såsom stafningsnorm för skolorna, utan att i stället måtte föreskrifvas, att nämnda upplaga skulle lända till efterrättelse med det tillägg, att det ej måtte betraktas såsom fel, om *dt* såsom tecken för *t*-ljudet utbyttes mot *t* eller *tt* samt om *fv*, *f* och *lv* såsom tecken för *v*-ljudet utbyttes mot *v*.

Skrifvelsen remitterades den 13 januari 1903 till Svenska akademien för afgifvande af utlåtande.

Uti sitt den 26 februari 1903 med anledning häraf afgifna yttrande anförde akademien, bland annat, att den föreslagna valfriheten skulle lända till stora svårigheter och mycken oreda i stafningen samt att, då Kungl. Maj:t nyligen bestämt, att sjunde upplagan af akademiens ordlista skulle komma att följas vid stafningen i svensk författningssamling, i öfriga på föranstaltande af Kungl. Maj:ts kansli från trycket utkommande skrifter, i statsrådsprotokoll och i de från kansliet utgående expeditioner, det vore föga lämpligt att samtidigt härmed medgifva skolorna att följa en ortografi, som i högst väsentliga delar afveke från nämnda upplaga af ordlistan. Under framhållande af att akademien hade för afsikt, att själf, när tiden syntes mogen, upptaga reformarbetet inom stafningen, afstyrkte akademien bifall till centralstyrelsens framställning.

Akademien återopade härvid ett dess utlåtande bifogadt yttrande i ämnet af akademiens ledamöter, professorerna K. F. Söderwall och E. Tegnér, ett yttrande, hvaruti akademien förklarade sig i allt hufvudsakligt instämma; och anfördes däri, bland annat, följande. Den i petitionen föreslagna formuleringen af föreskrifterna i fråga vore allt för sväfvande för att kunna tjäna som tillfyllestgörande norm för skolornas rättstafning. Under förutsättning emellertid att denna formulering kunde göras mera tillfredsställande och antagligen äfven bättre motsvarande petitionärernas egentliga mening ansågo de dock, att för insättande af *v* i stället för *fv* och *f*, då dessa senare tecken uttryckte ett *v*-ljud, talade ur principiell synpunkt goda skäl. Hvad åter beträffade reformeringen af *t*-ljudets beteckning med *dt*, innehåller utlåtandet följande:

»Äfven frågan om en reformering af *t*-ljudets beteckning med *dt* har inom akademien varit föremål för allvarliga öfverläggningar. Emellertid möta onekligen här större svårigheter. Sådana skrifformer som '*vitt* och *brett*' ('ljust och) *lett*', 'ett *glatt* anlete' i betydelsen af ett '*gladt* ansikte' måste helt naturligt stöta mången läsare för hufvudet. Då likväl å andra sidan åtskiljandet af supinum och participium är en af rättstafningsundervisningens största besvärligheter, är det tydligt, att akademien vid hvarje tillfälle, då en ny ordlista utgifves, måste taga i öfvervägande, om ej också på detta område förenklingar äro möjliga. I själfva verket torde den största svårigheten vid användningen af *dt* — alla de fall, som af den skrifvande kräfvat någon syntaktisk reflexion — kunna undanröjas, utan att man behöfver stöta den läsande allmänhetens vanor genom de ofvan angifna formerna eller genom andra med dem likartade.»

I fråga åter om tecknet *hv* yttra de sig sålunda:

»Att stryka bort det fordom hörbara, men numera i det svenska riksspråket öfverallt stumma *h*, som i ett antal ord har sin plats framför *v*, förefaller måhända som en enkel sak. Dock möta här omständigheter, som göra, att denna ändring tvifvelsutan måste stå tillbaka för åtskilliga andra. Först och främst gäller ändringen här icke som vid *dt* och *fv*-*f*-ändringarna ett skriftecken, som har sin plats mot ordens slut, utan den bokstaf i ordet, som först möter ögat, och af hvilken på denna grund det snabba igenkännandet af ordet i väsentlig mån är betingadt. Man behöfver endast besinna, huru bjärt hvarje tryckfel i ett ords begynnelse sticker i ögonen, och huru hämmande det verkar på läsningen, för att förstå, huru anstötlig en ändring af *hv* till *v* skulle förefalla flertalet af dem, som vant sig vid nuvarande skriformer. Härtill kommer ytterligare, att en stor del af *hv*-orden höra till språkets allra vanligaste ord, och att de redan därför kraftigt reagera mot hvarje ingrepp. Man finner bland dem flertalet af våra relativa och interrogativa pronomina och partiklar, ord af så vidsträckt användning som *hvem*, *hvad*, *hvilken*, *hvar*, *hvarmed*, *hvaraf*, *hvar*, *hvarken* och andra med dem sammanhängande. Att ett ord är svårt att ändra, i samma mån som det är vanligt, är lätt att förstå: en rubbning i dess yttre form ingriper i samma mån djupare och på ett mera störande sätt i fast rotade hvardagsvanor. Lyckligtvis blifva å andra sidan de praktiska olägenheterna af en abnorm stafning mindre, just i samma mån som det ord, där den träffas, har en utsträckt användning. Sådana ord, som man åter och åter möter, kanske flerfaldiga gånger på hvarje sida, dem lär man sig snart att skriva riktigt. — Sin betydelse har det ock, att flertalet *hv*-ord tillhöra en och samma grammatiska kategori, hvilken den skrivande snart nog lär sig att — visserligen ofta på ett mera instinktivt än fullt medvetet sätt — sammanhålla till en enhet; orden bilda på detta sätt för honom snarare *ett* rättstafningsundantag än *många*.»

Vidare uttala de sig på följande sätt:

»Skälet, hvarför akademien vid utgifvandet af sin 7:de ordlistupplaga ej velat inlåta sig på mera genomgripande rättstafningsändringar, bör vara lätt insedt och torde af den opartiskt dömande erkännas såsom fullgiltigt. Ännu då denna 7:de upplaga utgafs, år 1900, elfva år efter det den 6:te utkommit, stod hela vår officiella värld fortfarande kvar vid den rättstafning, som infördes genom första upplagan, 1874. Vårt lands regering och riksdag, alla dess ämbetsverk, alla dess domare fasthöllo den gamla rättstafningen utan alla modifikationer. Af de ganska betydande ortografiska ändringar, som vidtagits i ordlistans 6:te upplaga, fann man, ännu då den 7:de upplagan förbereddes, intet spår i våra officiella myn-

digheters skrifsätt. Under sådana förhållanden var det naturligt, att akademien måste förfara med en viss varsamhet i fråga om företagandet af nya reformer.

Helt nyligen, först två år efter utgifvandet af 7:e upplagan, har regeringen gifvit sitt stöd åt det ortografiska reformarbetet genom att för ämbetsverken anbefalla den nämnda upplagan till användning.

Ställningen är alltså nu en annan än förut, dock sådan att akademien icke heller nu torde finna det lämpligt att förorda åtgärder, genom hvilka skolornas stafning kommer att i väsentlig mån förändras.

Tvifvelsutän skulle det väcka berättigad undran, om regeringen, just samtidigt med att den för sina ämbetsmän, det uppväxande släktets *fäder*, stadgade en ny ortografisk ordning, utfärdade en skrivelse, genom hvilken *barnen* faktiskt blefve förpliktade att följa en helt annan ortografisk ordning, också den ny, en ordning så skiljaktig från den förra, att genom den det ortografiska afståndet mellan fäder och söner i ett slag skulle blifva större än det, som nu äger rum emellan fäderna och deras farfäders farfäder på Dalins tid. I så hög grad skulle nämligen den af folkskollärareföreningen tillstyrkta reformen ytterligare ombilda vår så nyligen i icke ringa grad reformerade rättstafning.

Om alltså akademien, enligt vår åsikt, ej nu kan tillstyrka regeringen att antaga folkskollärareföreningens förslag, så synes det oss dock önskvärdt att den i sitt svar till Kungl. Maj:t uttalar sin afsikt att så fort förhållandena medgifva det och, såsom den hoppas, inom en föga aflägsen framtid, återupptaga det ortografiska reformarbetet, hvarvid — med anslutning till det nu inkomna förslaget — i främsta rummet skall ifrågakomma undanröjandet af de olägenheter, som äro förenade med *v*-ljudets beteckning genom *fv* och *f* samt *t*-ljudets genom *dt*.

Efter att hafva framhållit, att den allmänna ståndpunkt, från hvilken folkskollärareföreningen synes utgå i ortografiskt hänseende är mycket radikal, att man egentligen önskat åtskilligt mera än man vågat begära, samt att man med hänsyn till det sätt, hvarpå undervisningen i modersmålet kommit att gestalta sig inom många, kanske de flesta af våra skolor, icke bör undra på denna radikalism, fortsätta de:

»Att kunna stafva rätt anses vara något af det allra första ett barn bör lära sig, och under skolans första år ägnas därför både från barnens och lärarnas sida ett ändlöst arbete åt utbildandet af denna färdighet. Med rätta finna lärarna, att denna tid kunde vida bättre användas. Och den skulle faktiskt också, äfven utan all reformering af gällande rättstafning, kunna vida bättre användas. Våra barn lära sig icke att *tala* svenska genom att vid två, tre års ålder erhålla vetenskaplig undervisning i språk-

kets deklinations- och konjugationssystem, utan genom egen iakttagelse. Så skall nog också ett normalt barn med tämligen ringa undervisning kunna lära sig det väsentliga af rättstafningen, om det blott finge tid på sig, om man låte det göra tillräcklig bekantskap med *boken*, innan man fordrade, att det med full säkerhet skulle handtera *pennan*» — samt tillägga senare:

»Vid undervisningen i främmande lefvande språk försöker man nu att i viss mån återgå till forna tiders sätt att mera på praktisk väg, och icke så mycket genom grammatikläxor, meddela den nödiga insikten. Om samma metod allmännare genomfördes vid rättstafningsundervisningen, så skulle helt visst mycken tid kunna vinnas för sysslandet med gagneligare ämnen. Skolornas lärare skulle då också helt säkert långt mindre yrka på brådstörtade åtgärder till förbättrandet af vår ortografis ofullkomligheter. De skulle då mera än nu besinna, att vårt skriftspråk har en uppgift att fylla ej blott såsom ett föreningsband mellan nutidens människor inbördes, utan också såsom den viktigaste förmedlingen mellan vår nutids människor och våra närmaste förfäder.»

Utlåtandet slutar sålunda:

»Svenska akademien synes oss alltså — för att sammanfatta det föregående — böra uttala, att den anser folkskolläreföreningens framställning icke under närvarande förhållanden böra af regeringen bifallas, att den däremot anser det vara i våra skolors intresse, att det ålägges eller tillstädjes dessa att till rättesnöre för undervisningen i modersmålet använda den 7:e upplagan af akademiens ordlista; vidare, att akademien är betänkt på att, så snart som det med nödig varsamhet och hänsyn till tidsförhållandena visar sig möjligt, återupptaga arbetet på förbättringen af vår ortografi, samt att den föreställer sig, att åtskilliga af det nuvarande tillståndets brister skulle kunna genom en ändrad undervisning inom skolorna blifva mindre kännbara.»

Petitionen hvilade sedermera hos Kungl. Maj:t till den 15 februari 1905, då den för yttrandes afgifvande remitterades till öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk.

Den 28 april 1905 ingafs till Kungl. Maj:t en skrifvelse från Stockholms läraresällskap, med anhållan, att det måtte medgifvas »en sådan jämkning i nu gällande föreskrifter rörande stafsättet i skolorna, att ett följdriktigt utbyte af *dt* som tecken för *t*-ljud samt af *f* och *fv* som tecken för *v*-ljud mot resp. *t* (*tt*) och *v* må anses tillåtet.»

Sällskapet hade visserligen den uppfattningen »att från undervisningens synpunkt förenklingen af stafsättet icke kan drifvas långt nog», men

ville dock med hänsyn till de invändningar, som framställdes mot en omfattande rättstafningsform från en del af den bildade allmänhetens sida, blott förorda samma två stafningsreformer som de andra lärareföreningarna, nämligen t-ljudets teckning med *t* eller *tt* och v-ljudets teckning med *v* i stället för *f* och *fv*, samt »önskar icke att dessa förändringar skola genom ett påbud införas i våra skolor», utan böra de genom sitt eget värde vinna tillslutning.

Liknande framställning gjordes den 2 maj samma år uti gemensam skrifvelse af Svenska läraresällskapet, Sveriges allmänna folkskollärareförening och Föreningen för lärare och lärarinnor vid Sveriges flickskolor och samskolor.

Dessa nya petitioner blefvo den 6 maj 1905 remitterade till läroverksöfverstyrelsen, som den 18 i samma månad i cirkulärskrifvelser till ämneskonferenserna i modersmålet vid rikets allmänna läroverk infordrade dessas yttrande öfver förslagen, hvarvid de jämväl borde uttala sin mening, dels huruvida ändringarna, därest de ansåges påkallade, borde medgifvas alternativt med hittills varande stafsätt eller från en viss tidpunkt obligatoriskt påbjudas, dels ock om nödiga öfvergångsbestämmelser beträffande läroböcker.

Af öfverstyrelsen tillkallade sakkunnige, rektorn Eugène Schwartz och lektorn Erik Brate, fingo i uppdrag att bearbeta och göra öfverskådligt innehållet af de till ett antal af 80 afgifna yttrandena af ämneskonferenserna. Säsom en sammanfattning i detta hänseende meddelade de i sitt den 14 oktober 1905 afgifna utlåtande, att de ifrågasatta stafningsreformerna blifvit tillstyrkta af 68 konferenser, att 4 hade funnit reformerna ej nog omfattande, att 3 afstyrkt endera af de båda reformerna och att 4 afstyrkt båda ändringarna.

De skäl, hvarmed afstyrkandet af bifall till petitionen i rättstafningsfrågan motiverats, voro enligt herrar Schwartz och Brate följande:

»Stafsättets beskaffenhet är så godt som likgiltig, blott det är enhetligt; reformerna föranleda rubbningar i stafsättet och täta sådana långvarig osäkerhet; reformer skola ej 'frampressas' i skolan; Svenska akademien bör gå i spetsen för ändringar af rättstafningen; utgifven litteratur blir gammalmodig; den inlärdas reformstafningen hindrar lärjungens fortkomst efter utträdet ur skolan; efter det nya stafsättets införande komma ständiga felskrifningar att förorsakas hos lärjungarne genom inflytande från litteratur, som ej använder det nya stafsättet; klart framställd bereder icke läran om *dt* lärjungen synnerliga svårigheter; *dt* är en värdefull hjälp att åtskilja supinum och participium, är ett godt medel för tankeöfning och fordras af samhörighetslagen; genom borttagandet af *dt*

skulle 'språket' blifva otydligt och stundom en del af själfva ordstammen försvinna, till exempel *hänt* af *hända*, och genom skrifningarna *havt*, *halvt*, *grovt* skulle omotsvarighet uppkomma mellan ljud och tecken. Reservanten lektor Melin vid Nya elementarskolan i Stockholm säger sig därjämte ha grundadt skäl att antaga, att om ett fåtal år Svenska akademimens ordlista kommer att införa de här påyrkade reformerna, med undantag af stafsättet *rött* i stället för *rödt*, *sunt* i stället för *sundt*, *vänt* i stället för *vändt* o. d., och anser, att först *då* dessa reformer ha utsikt att vinna en allmännare tillslutning.»

Den af öfverstyrelsen framställda frågan om de föreslagna ändringarna borde obligatoriskt påbjudas hade jakande besvarats af 73 konferenser, och till dessas mening anslöto sig äfven herrar Schwartz och Brate. Beträffande öfvergångsbestämmelser angående reformens succesiva genomförande med afseende å såväl tiden härför som ock nya läroböckers införande föreligga olika uttalanden i konferensernas yttranden.

Jämte förenämnda herrar Schwartz och Brate hade ock som sakkunnig blifvit rådfrågad professorn Adolf Noreen i Uppsala, hvilken jämväl afgifvit yttrande i ämnet; och förenade sig dessa tre om ett så lydande utlåtande:

»Efter tagen kännedom om samtliga handlingar i föreliggande ärende förena sig undertecknade, under hänvisning till den i våra föregående skrivelser lämnade motiveringen, om följande

Förslag till regler för t- och v-ljudens beteckning.

- I. t-ljudet tecknas med *t* eller (efter de allmänna reglerna för konsonantteckens dubbelskrifning) *tt*, t. ex. *te*, *apotek*, *teater*, *tron*, *väsentlig*, *bunt*, *bundsförvant*, *valthorn*, *hart när*, *månatlig*, *fientlig*, *hantera*, *hantverk*, *lantbruk*, *vinthund*, *äntligen*, *vänsterhänt*, *höglänt*, *ömtänt*, *trefalt*, *milt*, *oförtövat*, *oerhört*, *oanvänt*, (det har) *hänt*, (han har) *vänt*, (det är) *byggt*, *ställt*, *föga bevänt*, *aktat*, *tveäggat*; *glättig*, *mitt* (emellan), *ritt*, *skritt*, *titt* (och ofta), *solitt*, *högljutt*, *glatt* (af glad), *brett* (af bred), *vitt*, *brått*, *rött*, med *berätt* mod, *öfverljutt*, *oansett*, (det har blifvit) *trött*, *bebott*, (han har) *bett* (af bedja), *blött* (af blöda), *fött*, *glatt* (af glädja), *klätt* (af kläda), *blått*, *rått*;
- II. v-ljudet tecknas
 - a) I allmänhet med *v*, t. ex.: *styv*, *grov*, *grövt*, *aktiv*, *halv*, *tolv*, *skriva*, *leva*, *hava*, *ärva*, *liv*, ett *livs*, *hav*, ett *havs*, *nerv*, *nervs*, *ulv*, *ulvs*, *trives*, *trivs*, (rocken) *rivs* (itu), *halvsvär*, *svärisk*, *hundsvott*.

Märk, att *v*-ljudet öfvergått till *f*-ljud och därför naturligtvis tecknas med *f*.

1) Då en på *t* begynnande ändelse fogas till en grundform på *v*, t. ex.:

haft (af *hava*), *löfte* (af *lova*), *skrift*, *tolft*, *tolfte*, *hälft*, *halft*, *skälft*, *ärfilig*, *ärfts*, *djärft*, *groft*, *aktift*, *styft*, *ljuft*.

2) Före *s*, i *till hafs*, *hafsbottnen*, -fru o. s. v. *hafsens*, *till lifs*, *lifsens*, *lifsstraff*, -tid o. s. v., (katten) *rifs*;

b) Med *hv* i hvem o. s. v. (lika med nu gällande stafningsregler).

Skulle, såsom vi i våra förut ingifna skrivelser förordat, äfven *hv*-stafningen i detta sammanhang komma att blifva reformerad, så böra ofvanstående regler på följande sätt förenklas:

I mom. II a utgår »I allmänhet» och tillägges sist bland exemplen: *vem*, *vilken*, *vit*, *viska*, *kringvärva*.

Mom. II b utgår i sin helhet.

Stockholm den 4 januari 1906.

Erik Brate.

Adolf Noreen.

Eugène Schwartz.»

Uti sitt den 15 februari 1906 afgifna yttrande tillstyrkte öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk, under framhållande att den af nära liggande skäl begränsat sin uppgift till att betrakta frågan från pedagogisk synpunkt och väsentligen endast för så vidt den anginge de under öfverstyrelsens insecende ställda läroanstalterna, i hufvudsak de utaf de tillkallade sakkunnige föreslagna reformerna, men afstyrkte en reformering jämväl af *hv*-stafningen, under yttrande:

»Att emellertid såsom nämnda sakkunniga alternativt förutsatt och för sin del förordat, nu utsträcka rättstafningsreformen till att äfven omfatta afskaffandet af *hv* såsom beteckning för *v*-ljudet, kan öfverstyrelsen för sin del icke tillstyrka, emedan en sådan ändring, ehuru principiellt tilltalande, dock ännu ej kan sägas ha vunnit allmän tillslutning och är af jämförelsevis mindre pedagogisk betydelse. Denna ändring har ock af Svenska akademien i dess den 26 februari 1903 afgifna underdåniga utlåtande i rättstafningsfrågan, såsom framträdande i ordens början och därigenom stötande för ögat samt medförande stora svårigheter i lexikografiskt afseende, blifvit bestämdt afstyrkt, medan akademien till de andra, nu ifrågasatta ändringarna ställt sig vida mindre afvisande.»

Öfverstyrelsen hemställde sålunda, att Kungl. Maj:t måtte föreskrifva: att i de tre lägsta klasserna af de allmänna läroverken äfvensom af statens normalskola för flickor skulle från och med början af läsåret 1906—1907 eller, därest omständigheterna föranledde annan ordning, från början af nästpåföljande läsår, med upphäfvande för nämnda klasser af bestämmelserna i nådiga cirkuläret den 16 november 1889, vid undervisningen i svensk rättstafning läggas till grund det i »Ordlista öfver svenska språket, utgifven af Svenska akademien, 7:de upplagan», angifna stafsätt, dock med det undantag, att i fråga om *t*- och *v*-ljudens teckning skulle vidtagas de ändringar, som närmare framginge af ofvan anförda, af de särskildt tillkallade sakkunnige utarbetade regler;

att i samma mån lärjungarna i nämnda läroanstalters tredje klasser uppflyttades i högre klasser samma rättstafningsnorm äfven där skulle tillämpas;

att från den tidpunkt Kungl. Maj:t kunde finna skäligt bestämma enahanda bestämmelser med afseende på undervisningen i svensk rättstafning skulle tillämpas jämväl vid folkskoleseminarierna äfvensom i samtliga småskolor och, i den mån småskolans sålunda undervisade lärjungar öfverflyttades till folkskolan, äfven där iakttagas;

att, där lärarekollegium eller skolråd funne sådant lämpligt, dessa föreskrifter finge, tidigare än eljest skolat ske, kunna göras gällande i andra klasser af de allmänna läroverken, statens normalskola för flickor eller i folkskolan;

att från början af det läsår, då det nya stafsättet i förstnämnda läroanstalters tre lägsta klasser infördes såsom obligatoriskt, icke finge för dessa klasser till användning antagas någon ny läro- eller öfningsbok i svensk rättstafning, interpunktion och språklära, där ej den anbefallda rättstafningsnormen blifvit följd; samt

att från början af läsåret näst efter det, då det nya stafsättet blifvit vid en läroanstalt infördt, icke finge till användning i de klasser, där nämnda rättstafningsnorm blifvit genomförd, antagas någon ny läro- eller läsebok eller ny upplaga af förut vid läroanstalten använd läro- och läsebok, därest icke i densamma den anbefallda rättstafningsnormen, utom hvad citat, språkprof från äldre tider eller dylikt anginge, blifvit följd.

Uti skrifvelse den 1 februari 1906 hemställde pedagogiska sällskapet i Göteborg, att, därest den af Svenska läraresällskapet, Sveriges allmänna folkskollärareförening samt Föreningen för lärare och lärarinnor vid Sveriges flickskolor och samskolor bifölles, Kungl. Maj:t tacktes samtidigt påbjuda, att äfven användningen af *v* i stället för *lv* såsom tecken för *v*

ljudet måtte anses tillåten. Framställningen remitterades till läroverks-öfverstyrelsen, som uti utlåtande den 17 februari 1906 afstyrkte densamma.

Den 24 februari 1906 afläts från Våmhus lärarförening en skrivelse, hvaruti denna instämde uti pedagogiska sällskapets i Göteborg hemställen.

Uti skrivelse den 6 mars 1906 anhöll Svenska akademien, »att med det viktiga ärendets definitiva afgörande måtte få anstå, till dess akademien fått inkomma med underdånig framställning»; och lämnades tillstånd härtill den 9 i samma månad, hvarvid bestämdes, att yttrandet skulle vara afgifvet före den 1 april 1906.

Vid sammanträde med akademiens ledamöter den 29 mars 1906 närvaro 9 ledamöter, af hvilka fem förenade sig om att till Kungl. Maj:t såsom akademiens eget öfverlämna ett af professorerna K. F. Södervall och E. Tegnér i ärendet afgifvet yttrande, uti hvilket reformen angående *v*-ljudets beteckning med *v* i stället för *fv* och *f* förordades. Beträffande reformen, i hvad den anginge *t*-ljudets beteckning med *t* eller *tt* i stället för *dt*, yttrades följande:

»Vi öfvergå nu till frågan om ändringen af *dt* till *tt*. Det är vida mindre lätt än mången synes föreställa sig att afgöra, huruvida denna ändring ur vår svenska ortografis synpunkt är, rent teoretiskt sedt, motiverad eller ej. Den, som finner det själfklart, att en skrifform *vändt* med *d* har lika litet skäl för sig som t. ex. ett *vident* såsom neutrum till *vriden* skulle hafva, han ser utan tvifvel saken alltför ensidigt. Han iakt-tager förhållandena blott med akustikerns öra, ej med psykologens blick; han glömmar, att precis samma skäl, som kan anföras till stöd för teckningen af *k*-ljudet med *g* i *högt* och för andra likartade företeelser i vår ortografi, också talar för *rödt* i stället för *rött*. Ordets hufvudform står i det ena fallet liksom i det andra så lifligt för den skrifvandes medvetande, att han *tror* sig höra denna form oförändradt bevarad, afven när den faktiskt undergått viss modifikation. Den, som skrifver *rödt*, har för afsikt att uttala stamformens *d* och tror sig göra det; det är därför som skriftecknet kommer i hans penna, fastän det icke fram till hans tunga. Andra stumma tecken i vår skrift (*l* i *ljus*, *värld*, *h* i *hjul*, *hvem* o. s. v.) äro gemenligen att uppfatta som bevarade antikviteter, kvarstående lämningar af ett äldre uttal; *d* i förbindelsen *dt* kan däremot endast förklaras såsom spontant uppkommet på nyss angifna sätt; det är en yttring af det vakna språksinnets önskan att så långt som möjligt bevara systematisk ordning och harmoni i det språk man talar och skrifver. Det är icke heller endast

i svenskan, som vi finna *dt* på detta sätt användt. Också danskan, tyskan, holländskan behålla gärna stamformens *d* framför *t*.

Vill man alltså utdöma *dt* ur vår ortografi, så är det rådligast att börja med ett öppet erkännande, att ändringen ur rent inre, teoretisk synpunkt nog har sina betänkligheter; sedan står det ju en fritt att förflytta frågan öfver till den praktiska ändamålsenlighetens område. Och åtminstone vi för vår del hysa ingen betänklighet vid att medgifva, att fall finnas, i hvilka den ortografiska teorien är pliktig att maka åt sig för mera praktiska hänsyn. Vi hafva så mycket mindre skäl att rygga tillbaka för ett sådant medgifvande, som vi redan för 20 år sedan just på *dt*-området förordat en dylik reform, som skulle vara ägnad att undanröja de största praktiska olägenheterna i nuvarande ordning. Icke heller skulle vi tveka att nu gå ytterligare ett steg längre, om vi kunde öfvertyga oss, att fördelarna däraf uppvägte olägenheterna.

Enligt vårt förslag af 1886 borde *dt* förvandlas till *t* öfverallt i svenska ord, där *d* icke hörde till ordstammen. Genom denna enkla regel skulle alla skiljaktigheter i stafning mellan supinum och participium i svaga verb med ett slag utplånas, och den skrifvande skulle icke med afseende på användningen af beteckningen med *dt* behöfva följa någon annan regel än den han också eljest nästan genomgående måste följa: att i böjda formen stamstafvelsens bokstafver behållas, när de ej direkt framkalla ett oriktigt uttal. Något sådant kan *dt* ej sägas göra, åtminstone icke mera än *g* i *högt*, ty *d*'et öfvergår vid uttalet ofrivilligt i *t*.

Den ortografiska svårighet, som möter den skrifvande, då han har att teckna *t*-ljudet i neutrum af *glad* med *dt* till skillnad från neutrum af *glatt*, kan med säkerhet påstås icke vara större än den, som möter honom vid tecknandet af supinum af *fälla* med *ll* till skillnad från substantivet *fält*. Tvärtom tala alla psykologiska erfarenheter för att en ordform, som skiljer sig från en annan genom tillvaron af en egen med de öfriga olikartad bokstaf, skarpare inpräglar sig i medvetandet än den, som skiljer sig från en annan ordform blott genom upprepning af en redan befintlig bokstaf. En person, som med säkerhet kan tillämpa samhörighetslagen med afseende på böjda former af andra svenska ord (t. ex. *väckt* eller *väkt*, *tryckt* eller *tryggt*, *lax* eller *lacks* [genit. af *lack*] och dylikt), han kan det ofelbart också med afseende på *dt*. Och om någon icke är i stånd att i öfriga fall tillämpa denna lag, så står han i ortografiskt hänseende på en sådan nivå, att det gör föga till eller ifrån, om han också begär ett eller annat fel vid användandet af *dt*.

Man får härvid ej heller glömma bort, att om inöfvandet af *dt*-beteckningen i nybörjarens skrifbok skaffar in ett och annat fel, som han

eljest skulle slippa, så bidrager inöfvandet af samma beteckning å andra sidan till att andra fel aldrig komma in i samma bok. Ty ju oftare den skrifvande nödgas att tänka på och tillämpa lagen om stamformens kvarstående vid böjning, dess säkrare blir han ju också uppenbarligen i dess tillämpning.

Någon *större* vinst af utplånandet af *dt*-beteckningen utanför det område, där vi redan förordat en reform, anse vi därför icke alls vara att förvänta.

Om man emellertid också skulle vilja medgifva, att ett radikalt utplånande af *dt* i praktiskt afseende medför *någon* ortografisk fördel, så återstår i alla fall att öfverväga, om denna praktiska fördel uppväger det ingrepp i vårt ortografiska system och de praktiska olägenheter af annan art, som ändringen skulle medföra.

Mången förmenar kanhända, att ett ingrepp i 'det ortografiska systemets' rätt är en sak, som blott kan intressera teoretikern och som man därför ej synnerligen behöfver fråga efter. Just det nyss påpekade förhållandet, att genom den ifrågasatta ändringen af *dt* ett fel, som undvikes på en punkt, indirekt kommer igen på en annan, visar tillräckligt, att man lika litet på rättstafningens område som på andra kan ostraffadt göra en bräcka, om ock liten, i ett planmässigt ordnadt helt.

Vi skola dock ej här vidare utföra denna synpunkt utan nöja oss med att påpeka vissa andra, mera direkt praktiska olägenheter af ändringen.

Läroverksöfverstyrelsen har med rätta framhållit, att, om den ock i sitt utlåtande anser sig böra betrakta rättstafningsfrågan uteslutande ur pedagogisk synpunkt, denna dock icke är den enda, som kan ifrågakomma. Att vårt lands rättstafningslärare så enstämmigt yrka på oförtöfvadt bortskaffande af allt det, som försvårar inhämtandet af vår ortografi, är ju ur deras speciella synpunkt helt naturligt, men det bevisar icke alls något med afseende på den stora läsande allmänhetens mening eller intresse. Med största säkerhet kan man påstå, att den ojämförligt öfvervägande delen af vårt folk känner hvarje ortografisk rubbning som ett obehag, hvilket den endast motvilligt underkastar sig. Ett bevis härpå bland många är att, huru många framstegsvänliga tidningar vi än hafva i vårt land, så finnes ändå, såvidt vi känna, ingen enda mera betydande, som vågat sig på en radikal rättstafning — alla inse, att de med en sådan stafning skulle riskera att blifva utan publik. At rättstafningslärares stora enighet i fråga om önskan att på en gång reformera hela *dt*-området bör man följaktligen ej tillmäta en för stor betydelse.

Kvantitativt är nu visserligen det *dt*-område, som återstår att reformera, sedan den af oss redan tillstyrkta ändringen vidtagits, ej synnerligen anseeligt. Samtliga verb efter första konjugationen — enligt Rydqvists

beräkning utgörande $\frac{5}{6}$ af alla svenska verb — skulle hädanefter aldeles befrias från *dt*: för ändelsen *-adt* skulle hädanefter alltid skrivas *-at*. Af den återstående sjättedelen skulle också det långt öfvervägande antalet mista sitt *d*; endast de ganska få verb, som sluta på *d* (*hända, träda* och dylika), skulle behålla denna konsonant. Härtill kommer sedan ett icke alltför stort antal adjektiv, slutande på *d*.

Men om detta af oss från ändring undantagna *dt*-område är jämförelsevis litet, så är detta å andra sidan i hög grad ömtåligt — detta i vida högre grad än det område, inom hvilket vi förordat en reform. En konsonant, som ingår i ordstammen och öfverallt så att säga hör till dennas ortografiska fysiologi, sätter sig långt djupare fast i minnet och kan därför ur igenkänningsens synpunkt vida svårare umbäras än en konsonant, som blott utgör en efter den grammatiska situationen växlande böjningsändelse. Ordstammarna äro i allmänhet korta, de omfatta vanligen blott 3—4 bokstäfver. Om den sista af dessa utplånas, så är ordet i fråga om igenkänningsmöjligheten ungefär likställdt med hvad ett porträtthufvud skulle vara, om man höljde öfver dess nedre tredjedel eller fjärdedel. I sådana ord som *its* och *ött* blir halfva ansiktet bortskymdt; med igenkännandet blir det ock därefter. Många ordfysionomier, som hittills varit olika, komma på detta sätt att vid en radikal *dt*-reform aldeles likna hvarandra så att man endast ur sammanhanget får gissa sig till, hvilken man har att göra med. Så skilda ord som *glatt* och *gladt*, *lett* och *ledt*, *svett* och *svedt*, *sitt* och *sidt*, *spritt* och *spridt*, *titt* och *tidt*, *lytt* och *lydt*, *rätt* och *rädt*, *trätt* och *trädt*, *stött* och *stödt*, *rött* och *rödt*, *blött* och *blödt* skulle hädanefter sammanfalla. Äfven om man ej alls är benägen att hylla 'ordskillnadsprincipen', så kan man ej förneka, att dylika tvetydigheter innebära en ortografisk ofullkomlighet; och särskildt när det gäller en rättstafningsreform, har det sin betydelse, att den på en gång skapar så många svårigenkännliga ord. På den läsande göra i alla händelser de nya formerna, så länge de äro nya, ett synnerligen stötande intryck, och detta äfven när de ej vålla någon tvetydighet. Sådana förbindelser som *vitt och brett*, *ont och gott* förefalla mycket främmande; och ej blott med de förut nämnda *its* och *ött*, utan äfven med sådana som *lätt*, *lött*, *rett*, *lets*, kommer man knappast till rätta utan något begrundande. Man får då också anledning att tänka efter, huruvida det vid en rättstafningsreform är rätt att se saken uteslutande ur de *skrifvandes* synpunkt. Skulle det månne icke vara billigt att vid en sådan också hänsyn toges till de *läsandes* intressen och känslor. De talande äro dock mångfaldigt flera än de skrifvande. Hvad en enda person en enda gång nedskrifver, det kunna tusen eller hundratusen komma att läsa, ej blott en gång utan många gånger.

För öfrigt undgår icke ens den skrivande själf genom en radikal ändring alla *dt*-svårigheter. Fall finnas, där just genom ändringen kinkiga problem uppstå, om hvilka man hittills ingenting vetat. Några sådana må påpekas.

Huru skola de nyss anförda supinerna af deponentiella verben *ledas* (= ha ledsamt) och *idas* skrivas, med ett *t* eller med två? För det senare talar analogien med de passiva supinerna *letts* af *leda* och *spritts* af *sprida*, för ett *t* åter den omständigheten att till deponentierna icke finnes någon aktiv supinform med två *t*. En lärobok i rättstafning får hädanefter offra en egen anmärkning åt detta slags problem; en vanlig skribent kan ej lätteligen själf utreda dem.

Vidare: Huru skall man skriva neutrum af ett sådant ord som *fadd*? Lyttkens och Wulff svara *fatt*; Noréen anser att *d* i någon mån bevaras i uttalet och vill skriva *faddt*. Och huru skall neutrum skrivas af sådana ord som *solid*, *timid*, *nitid*, *perfid*? Hittills har intet tvifvel förefunnits härom. Men efter den 'förenklade' reformen skulle man ej veta, om man bör följa Noréen, som förordar uttalet och skrifsättet *solidt*, eller Lyttkens och Wulff, som skrifer *solitt*, *timitt*.

Om man till dessa mindre och större ortografiska olägenheter, som komma att åtfölja en radikal *dt*-reform, lägger, att denna reform ej blott infogar ett nytt och ganska skrymmande block i skiljemuren mellan vår kommande litteratur och vår hittills varande, utan ock i samma mån bygger skiljemuren högre mellan vår litteratur och våra skandinaviska grannars — ty afven för dem är bevarandet af stammens *d* i *ondt* og *godt*, *vidt* og *bredt* en häfdvunnen sed, som ej lätt kan ändras — så torde det befinnas, att vinsten af *dt*-reformen, för så vidt den går utanför de af oss utstakade gränserna, blir ganska tvifvelaktig.

Beaktas må ytterligare, att de enda anmärkningsvärda försök att i mera populär litteratur tillämpa *dt*-reformen, som äro oss bekanta, hafva stannat inom de nu nämnda gränserna. Flera tidningar hafva genomfört denna mindre reform; det kan vara nog att nämna Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. Men knappast har någon mera spridd tidning vågat sig på ett *blitt* och *glatt* ansikte, ett *spätt* barn och dylikt.

Om rättstafningsundervisningen blir ordnad på ett mera ändamålsenligt sätt än den nog mångenstädes under det senaste halfva århundradet varit — och tack vare de nya metoder, för hvilka läroverksöfverstyrelsen nu synes vilja verka, finnas härom goda förhoppningar — om, med andra ord, den korrekta stafningen ej betraktas såsom ett lärstudium på skolans tidigaste stadier, utan får på ett mera omärkligt sätt växa fram såsom ett först vid skoltidens afslutning vunnet resultat hufvudsakligen af egen läs-

ning och iakttagelse, då skall enligt vår tro behållandet af stammens *d* framför *t* höra till de rättstafningsområden, som föga gifva anledning till klagomål. Ett *d* i ordstammen gör sig så starkt gällande för ett något mera utbildadt språkmedvetande, att det ej så lätt uteglömmes af den skrifvande handen.

Vi anse följaktligen, att i fråga om *dt*-reformen en tillbörlig hofsamhet fordrar, att vännerna af det bestående och ifrarna för reform å ömse sidor göra hvarandra eftergifter. Om de senare, här representerade af skolans män, få sig medgifvet hvad som för dem utan jämförelse är mest maktpåliggande, aflägsnandet af de syntaktiska svårigheterna med supinets teckning, så må man unna de förra att å sin sida behålla hvad som för deras känsla och intresse är långt mera viktigt, det till ordstammen hörande *d*-tecknet.

Rörande de administrativa åtgärder, genom hvilka de ifrågasatta rättstafningsreformerna skulle införas i statens skolor, anse vi, att akademien helst icke bör göra något uttalande. Hur intresserad än akademien må vara för förbättringen i vår ortografi, kan den ändock med skäl hysa betänkligheter vid att på sina skuldror lägga en del af ansvaret för en så exceptionell åtgärd som den nu ifrågasatta, att omfattande ortografiska ändringar genomföras på skolans lägsta stadier, innan de vunnit någon nämnvärd anslutning hos den stora läsande och skrifvande allmänheten.

En omständighet vilja vi emellertid i detta sammanhang påpeka. Om en ny rättstafningsordning skall införas, kan denna icke lämpligen komma till stånd genom ett påbud, som blott meddelar vissa nya ortografiska regler. Hvar och en som något sysslat med hithörande frågor inser nog samt, att rättstafningsregler, hur sorgfälligt de än äro affattade, dock alltid vid tillämpningen på enskilda fall kunna gifva anledning till villrådighet. Med afseende på *dt* äro i det föregående några sådana fall framdragna, det vore lätt att nämna liknande i fråga om *f* och *fv* (*alf* eller *alv*, *avita* eller *avita* och dylika). At den enskilde rättstafningsläraren kan det omöjligt öfverlätas att efter eget hufvud dekretera om sådana tvistiga fall. Hvarje officiell rättstafningsreform måste anknytas till en särskild, auktoriserad ordlista, där de speciella fallen hvart för sig finnas förtecknade. Så har hittills skett och så torde framgent böra ske.

Till förekommande af att nya ortografiska oredor må uppstå utöfver de redan befintliga torde akademien böra framhålla hvad vi tillåtit oss att här anföra. Något akademiens förord för det från skolans sida yrkade påbudet behöfver icke ligga i ett sådant uttalande.

Akademien bör emellertid, enligt vår åsikt, ådagalägga sitt intresse för reformens främjande genom att förklara sig villig att, om Regeringen så önskar, utarbeta en ny ordlista med en efter här ofvan angifna och motiverade grundsatser förbättrad rättstafning.

Vi anse också önskvärdt att i denna nya ordlista vissa förbättringar på andra, mindre i ögonen fallande områden vidtagas, förbättringar, som i sin mån komma att för skolorna underlätta arbetet med rättstafningsundervisningen. Ett uttalande härom synes oss böra ingå i Akademiens skrifvelse; äfvenså ett tillkännagifvande att Akademien vill göra sitt bästa för att redan till nästkommande vår hafva den nya ordlistan färdig och tryckt.»

Fyra utaf akademiens 9 närvarande ledamöter voro af skiljaktig mening och ansågo, att akademien uti sitt yttrande bort vidhålla sin förut i ärendet uttalade mening.

Ärendet föredrogs den 7 april 1906 i statsrådet, hvarvid föredragande departementschefen, statsrådet *Berg* anförde:

»De föredragna framställningarna afse undanröjandet af följande oregelbundenheter i det genom kungl. cirkuläret den 16 november 1889 för våra skolor hittills föreskrifna stafningssättet: t-ljudets teckning med dt samt v-ljudets teckning med f, fv och hv.

Att nämnda beteckningssätt för t-ljud och v-ljud endast äro ortografiska abnormiteter, som förr eller senare måste afskaffas, är sedan lång tid tillbaka af den svenska språkforskningens målsmän tillfullo intygadt. Af lärare och lärarinnor vid vårt lands allmänna läroverk, folkskolor och privatskolor har upprepade gånger blifvit med största enstämmighet framhållet, att samma ortografiska abnormiteter utgöra ett af de allra svåraste hindren för skolundervisningen, enär de för sitt säkra inöfvande kräfva så tråget arbete och så mycken tid, att icke blott modersmålsundervisningens öfriga och viktigare sidor utan ock andra ämnen af verkligt själsodlande art måste för ortografiens skull i betänkelig grad åsidosättas.

Jag anser därför, i likhet med de hörda myndigheterna, att en reform af ifrågavarande ljuds teckning nu bör ske.

Vid hvarje reglering af det för skolorna föreskrifna stafningssättet synes det mig emellertid vara af stor vikt, att det särskilda område, inom hvilket regleringen företages, blir genom densamma så ordnad, att undervisningens oafvisliga kraf på enkelhet och följdriktighet icke genast måtte framkalla förslag till nya, kompletterande ändringar inom alldeles samma område. Skall man kunna hysa förhoppning om någon varaktig stadga med afseende å t- och v-ljudens teckning, finner jag det därför nödvändigt, att frågan härom nu erhåller en lösning, som kan ur såväl språk-

vetenskaplig som pedagogisk synpunkt anses fullt tillfredsställande. Så skulle helt visst ej blifva förhållandet, om de nya bestämmelserna angående skrifningen af nämnda båda ljud blefve så formulerade, att i vissa undantagsfall t-ljudet fortfarande skulle tecknas med *dt* och *v*-ljudet med *hv*.

Anslutande mig till den uppfattning i fråga om reformens lämpliga omfång, som uttalats af de tre sakkunniga, hvilka under ärendets behandling blifvit af läroverksöfverstyrelsen rådfrågade, anser jag därför, att vid reformens genomförande undantag icke böra göras för teckningen *hv* samt för teckningen *dt* i sådana former, där ordstammen har *d*.)

På grund af hvad sålunda anförts hemställde departementschefen, med instämmande af statsrådets öfriga ledamöter, att Kungl. Maj:t måtte utfärda cirkulär af följande lydelse:

«Med anledning af till Oss inkomna underdåniga framställningar angående rättskrifningsnorm för rikets undervisningsanstalter, i hvilket ärende såväl svenska akademien som öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk afgifvit infortrade underdåniga yttranden, hafve Vi, med upphäfvande af bestämmelserna i cirkuläret den 16 november 1889 angående gemensam norm för undervisningen i svensk rättskrifning vid åtskilliga läroanstalter, funnit godt föreskrifva:

att i de tre lägsta klasserna af de allmänna läroverken äfvensom af statens normalskola för flickor skall från början af nästkommande läsår Ordlista öfver svenska språket, utgifven af svenska akademien, sjunde upplagan, läggas till grund för undervisningen i svensk rättskrifning, dock med iakttagande däraf:

att *dt* för *t*-ljud ändras till *t* eller (enligt de i nämnda ordlista tillämpade reglerna för konsonanttecknens dubbelskrifning) *tt*;

att *f*, *fv* och *hv* för *v*-ljud ändras till *v* med bibehållande af grundformens *v* i böjningsformer framför *t* och *s* utom i ordet *haft*;

att i samma mån lärjungarna i nämnda läroanstalters tredje klass uppflyttas i högre klass, samma rättskrifningsnorm skall tillämpas äfven där;

att från början af nästkommande läsår enahanda bestämmelser med afseende på undervisningen i svensk rättskrifning skola tillämpas jämväl i folkskoleseminiarierna äfvensom i samtliga småskolor, och i den mån småskolans sålunda undervisade lärjungar öfverflyttas till folkskolan, äfven där iakttagas; samt

att från början af det läsår, då den nya rättskrifningsnormen införes i vissa klasser af ofvan nämnda läroanstalter, icke må för dessa klasser antagas till användning någon ny läro- eller öfningsbok i svenska språket och från början af läsåret två år därefter ej heller någon ny annan lärobok eller

ny läsebok eller ny upplaga af förut vid läroanstalten använd läro- eller läsebok, därest icke i densamma den anbefallda rättskrifningsnormen, utom hvad citat, språkprof från äldre tider eller dylikt angår, blifvit följd.

Af de nu åberopade handlingarna synes oss framgå, att föredragande departementschefen icke med den varsamhet, som ett så grannliga ämne måste kräfvat, förfarit vid detta ärendes handläggning. Hvad först beträffar ärendets beredning, finna vi det anmärkningsvärdt, att icke föredragande departementschefen ansåg nödigt att, utan därtill gifven särskild anledning, äfven öfver de senare petitionerna samt öfver de af öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk framställda förslagen höra Svenska akademien, som väl dock måste anses såsom förnämsta auktoriteten uti dylika frågor. På akademiens egen underdåniga begäran fick den visserligen tillfälle att göra ett uttalande, och ett mycket kraftigt sådant, men i följd af den bestämmdt utmätta tidens knapphet — 9 mars—1 april — kunde naturligtvis ej påräknas, att för ärendets behandling i akademien hinna samla ett större flertal af dess öfver landet spridda aderton ledamöter, utan ärendet måste af endast 9 bland dessa afgöras. Och dock borde föredraganden haft särskild anledning att begära akademiens yttrande i ämnet, sedan öfverstyrelsen i sitt afgifna utlåtande uttryckligen förklarar, att den vid sakens bedömande sett frågan *uteslutande ur pedagogisk synpunkt*. Man kan ju nämligen icke förutsätta, att föredraganden lika ensidigt betraktat denna fråga, utan måst anse den beröra andra, minst lika viktiga intressen.

Att akademien redan öfver den år 1903 ingifna petitionen afgifvit ett utlåtande, förändrar icke saken, ty de senare petitionerna liksom det på dessa grundade, af öfverstyrelsen uppgjorda förslaget till ändringar i stafsättet samt de till stöd för detta förslag gjorda uttalanden af ämneskonferenserna samt af tillkallade sakkunnige voro dock nyheter af den beskaffenhet, att de måste föranleda till annan, helt ny behandling af ämnet från akademiens sida.

Hvad åter innehållet af de nu påbudna ändringarna i stafsättet angår, kan det ej undgå att väcka förvåning och ogillande att, ehuru båda de myndigheter, som i ärendet rådfrågats, nämligen öfverstyrelsen och Svenska akademien, på det bestämdaste afstyrkt aflägsnandet ur språket af tecknet *hv*, föredraganden likväl tilltrött sig att tillstyrka vidtagande af denna reform, som i så väsentlig mån skall komma att förändra vårt språks utseende och göra detta vid läsning främmande och stötande för ögat, utan att man såsom skäl till förändringen kunnat påvisa någon, snart sagdt den ringaste förmån med hänsyn till lättnad i stafningsbesväret.

Hvilka svårigheter i lexikografiskt hänseende, som genom afskaffande af bokstafven *h* i början af vissa ord, där det hittills haft sin plats, blifva en gifven följd, liksom ock i ekonomiskt afseende, för bokförläggare m. fl., torde blott behöfva antydast. Ej lyckligare är enligt vår mening påbudet om *dt*-ljudets undantagslösa skrifvande med *t* eller *tt*. Här har visserligen öfverstyrelsen tillstyrkt reformen i den utsträckning, som den sedermera erhållit enligt det kungl. cirkuläret, men Svenska akademien, som med rätta betraktat frågan ur svenska språkets och den läsande allmänhetens synpunkt, har med sådan bestämdhet samt med klarhet och skärpa visat det olämpliga i användningen af detta skrifsätt i de många fall, då *d* i *dt* tillhör ordets stam, att det ej kan annat än förvåna, att så goda skäl icke fått göra sig gällande.

Den i cirkuläret påbudna ändringen af *f* och *fv* för *v*-ljud till *v* med bibehållande af grundformens *v* i böjningsformer framför *t* och *s*, utom i ordet *haft*, måste ju erkännas vara följdriktig, men man stannar minst sagdt tveksam inför det ensamstående, godtyckliga undantaget från regeln, ett undantag, som, såvidt af handlingarna kunnat inhemtas, från intet håll blifvit förordadt.

Allt hittills har svenska språket fritt och utan förmynderskap af den administrativa lagstiftningsmakten fått växa fram och utveckla sig, och den enda reglerande verksamhet, som med hänsyn till dess vård och ans förekommit, har varit den uppteckning af ordformerna, sådana de tid efter annan förändrat sig, som genom Svenska akademiens försorg blifvit verkställd dels under dess arbete med ordboken dels medelst utgifvande af den ordlista öfver svenska språket, som sedan år 1874 i sju upplagor utkommit. Härvid hafva jämte de nya skrifsätt, som mera allmänt vunnit burskap i språket, äfven upptagits ordens förut gällande form såsom berättigad ända tills man kunnat anse för konstateradt, att den äldre formen blifvit så antikverad, att den ej i god stil användes och därför borde ur språket försvinna. — Detta sätt att gå tillväga är något annat och vida mera med svenska folkets vanor och önskningar samt med språkets natur öfverensstämmande än de våldsamma åtgärder, hvarmed i de nu ifrågasvarande stafningsreformerna folkets rätt öfver dess eget språk våldföres och hvilkas laglighet till och med torde kunna ifrågasättas.

Om nu de ifrågasvarande reformerna i första rummet äro besvärande och obehagliga för den nuvarande generationen, så medföra de ock den följd, att genom dem äldre tidens litterära alster blifva för våra efterkommande i viss mån svårlästa och mindre njutbara. Att språkforskningen leder till berättigad sträfvan att så småningom komma ifrån olämpliga ordformer och stafsätt, kan ju villigt medgifvas, och i samma mån dess kraf på för-

ändringar i dessa afseenden äro berättigade, lärer nog efter hand dess yrkande på reformer vinna insteg hos allmänheten och ändringarna i språket därmed blifva på ett fullt naturligt sätt genomförda.

Slutligen vilja vi framhålla, att den nervösa brådska, hvarmed ärendet blifvit handlagdt, äfven gjort sig gällande i fråga om bestämmande af kortast möjliga tid för reformernas trädande i verkställighet, orsakande icke ringa olägenheter och förluster icke blott för skolbarnen och deras målsmän genom påbudet om anskaffande af nya skolböcker utan äfven för agare af bokförlag, som på detta sätt blifvit till väsentlig del värdelösa.

b) af herrar *Ericsson* i Vallsta, *Centerwall*, *Beckman*, *Ahlstrand*, *Sundström* och *Andersson* i Öhrstorp, hvilka anfört:

(Protokoll öfver sjöförsvarsärenden den 26 oktober 1906, n:o 2.)

Enligt ofvan nämnda protokoll har till kommandörkapten af andra graden vid Kungl. Flottan blifvit utnämnd kaptenen greve C. A. Wachtmeister.

Kaptenen G. T. Kraak, som enligt Kungl. Flottans rulla före Wachtmeister varit i tur att befordras, var, enligt hvad vi inhämtat, särdeles väl meriterad och har, efter hvad som är oss bekant, ej varit i vederbörande straffregister antecknad.

Vid sådant förhållande synes det oss, att Kraak bort till befattningen utnämnas, och hafva vi därför inom utskottet yrkat, att ärendet skulle för Riksdagen anmälas.

c) af herr *Eriksson* i Elgered, som anfört:

(Protokoll öfver justitiedepartementsärenden den 7 september 1906, n:o 2, angående reglering af tingslagen inom Norra Hälsinglands domsaga och fastställande af tingsställe för Bergsjö och Forsa tingslag.)

Då Kungl. Maj:t — på grund af att 1906 års riksdag biföll propositionen om lön för en ny domarebefattning inom Hälsingland — hade fria händer för att verkställa en omreglering af Norra och Södra Hälsinglands domsagor, så ingingo med anledning häraf den 20 maj 1906 några sökande inom Forsa tingslag, främst bland dem genom sina respektive chefer följande bolag: Hudiksvalls trävaruaktiebolag, Forså trämassefabrik och Forsa linspinneriaktiebolag, till Kungl. Maj:ts befallningshafvande med hemställan, att vederbörande måtte anmoda de tingshusbyggnadsskyldige inom Forsa tingslag att uttala sig om, huruvida de vore villiga att ensamma ikläda sig alla kostnader i och för det blifvande gemensamma

tingshuset med tomt, utan annan ersättning af antingen ettdera eller ock af båda tingslagen än den att få öfvertaga respektive tingshus, uppförda af de öfriga tingslagen. Med anledning af denna ansökan anmodade Kungl. Maj:ts befallningshafvande de tingshusbyggnadsskyldige inom Forsa tingslag att genom ombud inställa sig vid Forsa häradsrätt, som för att afgöra detta ärende sammanträdde till urtima ting den 27 juni 1906. Ombuden beslöto i enlighet med den hemställan, som gjordes af de sökande, hvilket beslut genom Kungl. Maj:ts befallningshafvandes försorg inkom till justitiedepartementet den 31 augusti 1906.

Kungl. Maj:t afgjorde omregleringen så: från Norra Hälsinglands domsaga afskildes Enångers tingslag, som förenades med Östra tingslaget af Södra Hälsinglands domsaga till en ny: Södra Hälsinglands östra domsaga; hvarigenom Norra Hälsinglands domsaga förminskades såväl till areal som folkmängd med nämnda Enångers tingslag.

Den 7 september 1906 beslöt Kungl. Maj:t, på tillstyrkan af chefen för justitiedepartementet — med hvilken de öfriga statsråden instämde — att Bergsjö och Forsa tingslag skola hädanefter utgöra ett gemensamt tingslag med Hudiksvalls stad som tingsställe.

Af handlingarna framgår rörande *sättet* för dessa frågor afgörande, att samtliga tingsmenigheterna väl blifvit hörda beträffande *snabbare rättegångsordning* — då ombuden samtidigt uttalade sig mot omreglering af tingslagen och tingsställena — men *icke* blifvit hörda angående *tingslagens fördelning* efter domsagans förminskade omfång. De hafva alltså blifvit hörda i en fråga, som *mindre intresserat* dem, men däremot icke i den frågan som *mest intresserat* dem.

Af jämförelse mellan de respektive tingslagen framgår med afseende *på arealen*, att Bergsjö och Delsbo tingslag hafva ungefär samma areal; att vägsträckan — i båda fall den längsta — från nordvästligaste spetsen af och inom de båda tingslagen till Hudiksvall är i båda fallen ungefär densamma; att Forsa tingslag däremot har vida mindre areal; och med afseende *på folkmängden* den 31 december 1903, att Bergsjö tingslag hade 14,202 invånare, Delsbo tingslag 10,561 och Forsa tingslag 12,713.

Af statistiska uppgifter, hämtade ur respektive rättsförhandlingar vid Bergsjö och Delsbo häradsrätt, framgår, att något större procental af såväl besvärs- som brottmål förekom vid Delsbo häradsrätt än vid den förstnämnda. På grund häraf föreslog Svea hofrätt, att Bergsjö och Forsa tingslag, i stället för Delsbo och Forsa härader, som man hade kunnat vänta, borde för framtiden förenas till ett gemensamt tingslag. Hade däremot antalet såväl besvärs- som brottmål varit lika stort inom Bergsjö som inom Delsbo tingslag, så hade gifvetvis Delsbo och Forsa tingslag

blifvit förenade, medan däremot Bergsjö tingslag i så fall fått sitta i orubbadt bo, enär folkmängden inom det sistnämnda öfverstiger den inom Delsbo tingslag med icke mindre än 3,641 personer. Om någon tingsmenighet rättvisligen skulle hafva burit straffet för större procenttal af såväl processlystnad som brott, så är det väl den tingsmenighet, där dessa fall förekomma, men *icke där*, hvarest de *ej* förekomma — dessa straff må nu förekomma vare sig i form af längre tidsutdräkt af rättsförhandlingar eller i form af längre och dyrare resor. En sådan lösning af dessa frågor skulle visserligen hafva verkat mera ojämnt med afseende på fördelningen af arbetsbördan för vederbörande domare; men så är det ock ett obestridligt faktum, icke att »folket är till för ämbetsmännen, utan att dessa äro till för folket».

Om nu dessa synpunkter icke kunnat få göra sig gällande hos Svea hofrätt, där de juridiska intressena varit förhärskande, så hade de så mycket mer bort få göra sig gällande hos Kungl. Maj:ts regering, som vid hvarje handling, antingen det gäller administrativ organisation eller andra beslut, har att afskaffa orättvisa genom rådslag och beslut, prägla af billighet och rättvisa — rättvisa, erkänd och förstådd af folket.

Men äfven med Kungl. Maj:ts plan — att sammanslå Bergsjö och Forsa tingslag till ett gemensamt tingslag — som fullbordadt faktum, så hade icke ens *detta* bort leda till det beslut, hvartill Kungl. Maj:t har kommit: att förlägga tingsstället till Hudiksvalls stad; hvilket bäst framgår af jämförelse emellan de båda platserna som tingsställe: Bergsjö tingshus vid järnvägsstationen med samma namn ligger i centrum af det nybildade tingslaget, så att vägsträckan mellan tingsstället och de mest aflägsset boende inom Forsa socken af Forsa tingslag skulle blifva 6 mil hufvudsakligen järnväg, och så att vägsträckan mellan tingsstället och de mest aflägsset boende inom Hassela socken af Bergsjö tingslag skulle blifva $5\frac{3}{4}$ mil landsväg; men förlagdt till Hudiksvall däremot, kommer en del rättssökande inom Hassela socken att få resa $9\frac{3}{4}$ mil — däraf $5\frac{3}{4}$ mil landsväg och återstående 4 mil järnväg — medan de mest aflägsset boende inom Forsa socken få endast 2 mil till Hudiksvall; med Bergsjö tingshus som tingsställe skulle sju socknar — däraf 4 större — hafva i *bästa fall större* och i *andra och hvarje fall minst lika stor* förmån däraf, medan endast 4 kommuner — däraf 2 större, Hälsing-Tuna och Forsa — få förmånen af tingsställets förläggande till nämnda stad; Bergsjö tingslag hade en folkmängd af 14,202 personer; samtidigt hade Forsa tingslag 12,713 personer, hvilken numerär sannolikt kommer att nedgå, enär Ävik, en inom Hälsing-Tuna liggande förstad till Hudiksvall, kommer inom en ingalunda aflägsen framtid att förläggas till Hudiksvalls stad, hvarigenom

Forsa tingslags folkmängd kommer att nedgå med 1,600 personer, nämnda Aviks invånare, eller från 12,713 till 11,113 personer. Bergsjö tingslags byggnadsskyldige uppförde för icke så många år sedan ett rymligt och tidsenligt tingshus, medan Forsa tingslag länge varit i saknad af ett tidsenligt sådant.

Att Svea hofrätt kunnat tillstyrka dels att förena Bergsjö och Forsa tingslag till gemensamt tingslag — i stället för Delsbo och Forsa tingslag — och dels att förlägga tingsstället till Hudiksvall, i stället för Bergsjö, måste gifvetvis bero därpå, att de juridiska intressenas synpunkter fått göra sig gällande på bekostnad af öfriga intressen. Men en Konungens rådgifvare, som har att afväga sina rådslag emellan å ena sidan juridisk formalism och å andra sidan krafvet på rättvisa emellan stridiga intressen bland allmogen inom skilda orter, borde icke ens stå *tveksam* — ännu mindre *handla i strid med det rätta* — i valet af det rätta och det som här mest gagnar fosterlandet. Men att denna synpunkt: rättvisa mellan stridiga orsintressen, icke varit den afgörande faktorn för föredragande departementschefen, vare sig vid tingslagens *fördelning* eller vid valet af *tingsställe*, är faktum, som icke gärna kan jäfvas.

Att föredraganden, herr chefen för justitiedepartementet, iakttagit den konstitutionella formen, i det hans hemställan är i enlighet med hofrättens förslag, är jag villig medgifva; och det har gjort att, om en mildare form funnes för anmärkning än den nu mildaste, 107 §, så skulle jag långt hellre velat anlita sådan; men då ingen sådan form finnes att tillgå, så har jag varit nödsakad att inom konstitutionsutskottet framställa yrkande enligt 107 § regeringsformen, för att kunna genom reservation få frågan bragt inför Riksdagen.

Herrar *Blomberg, J. F. Nyström, Östberg, Berger, Kvarnzelius, Jansson* i Djursätra och *friherre Bonde* hafva anhållit om anteckning å memoriallet därom, att de till följd af ledamotskap i särskildt utskott endast delvis deltagit i utskottets granskning af statsrådsprotokollen.

Herr *Clason* har begärt få här antecknadt, att han icke deltagit i granskningen af samtliga ofvan omförmälda statsrådsprotokoll.
